

บทที่ 2

การอพยพเข้าสู่ประเทศไทย

ภูมิหลังในการอพยพ

การอพยพของชาวมอญเข้าสู่ประเทศไทย ปรากฏเป็นหลักฐานครั้งแรกใน พ.ศ. 2127 ¹หลังจากที่สมเด็จพระนเรศวรทรงประกาศอิสรภาพ ณ เมืองแครง¹ และมีการอพยพต่อมาอีกหลายคราว จนกระทั่งถึง พ.ศ. 2367 ซึ่งเป็นปีที่อังกฤษเริ่มทำสงครามกับพม่า นายโรเบิร์ต ฮัลลiday (Robert Halliday)² กล่าวว่า การอพยพครั้งสำคัญๆ มีด้วยกันทั้งหมด 3 ครั้ง คือ ครั้งแรก ในสมัยสมเด็จพระนเรศวร ครั้งที่สอง ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ และ ครั้งที่สาม ในสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี แต่ถ้านับตามหลักฐานฝ่ายไทยก็จะมี 4 ครั้ง โดยเพิ่มการอพยพในสมัยพระบาทสมเด็จพระ

¹ ก่อนหน้านี้เข้าใจว่า คงจะมีการอพยพเข้ามาบ้างเป็นครั้งคราว แต่มีจำนวนไม่มาก และเข้ามาอย่างไม่เป็นทางการ อาจมาตั้งหลักแหล่งอยู่แถบหัวเมืองชายแดนของไทยในแขวงเมืองราชบุรีและกาญจนบุรี แต่ไม่มีการบันทึกเป็นหลักฐานในรายละเอียดของการอพยพ เช่น ในสมัยพระเจ้าบุเรงนอง มีมอญจำนวนหนึ่งที่ไม่พอใจที่ถูกเกณฑ์เข้ากองทัพไปทำสงครามเพื่อสร้างจักรวรรดิพม่า ได้พากันอพยพหนีเข้ามายังประเทศไทย - W.S. Desai, A Pageant of Burmese History (Calcutta: Orient Langmans, Ltd., [c1961]), p. 84.

² ผู้สนใจและศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับชาวมอญทั้งในด้านประวัติศาสตร์และขนบธรรมเนียมประเพณี (เคยเข้ามาอยู่ในประเทศพม่าและไทยเป็นเวลาหลายปี) ได้เขียนเรื่องราวเกี่ยวกับมอญไว้มาก และเคยมาแสดงปาฐกถาที่สยามสมาคมเกี่ยวกับเรื่องการอพยพของมอญเข้าสู่ประเทศไทย เมื่อ พ.ศ. 2456

พระพุทธรูปเสถียรภาพดี เข้าไปอีกครึ่งหนึ่ง¹

เป็นที่น่าสังเกตว่า สาเหตุของการอพยพส่วนใหญ่เนื่องมาจากความบีบคั้นทางการเมืองและความเดือดร้อนจากการกดขี่ของพม่ามากกว่าจะเป็นปัญหาความแร้นแค้นในการทำมาหากิน หรืออัตราการเพิ่มของพลเมืองมากจนไม่สอดคล้องกับผลผลิต ดังเช่นการอพยพของชาวจีน² เพราะหัวเมืองมอญนั้นเป็นบริเวณที่ราบลุ่มที่อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูก และยังมี การติดต่อค้าขายกับชาวต่างชาติทางทะเลอีกด้วย แต่ทั้งนี้ก็มีข้อว่าจะไม่มีปัญหาในด้านเศรษฐกิจเกี่ยวกับการผลิตเสียทีเดียว ดังจะเห็นได้ว่า ในบางครั้งที่ดินที่อุดมสมบูรณ์ก็ไม่สามารถนำมาใช้ในการเพาะปลูกได้อย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย เพราะขาดกำลังคน เนื่องจากถูกพม่าเกณฑ์ไปทำสงครามและเสียชีวิตลงบ้าง บางส่วนก็หลบหนีการเกณฑ์ไปหาที่อยู่ใหม่บ้าง ทำให้ที่ดินเหล่านั้นรกร้างและแห้งแล้งไปอย่างรวดเร็ว เกิดภาวะข้าวขาดแคลนแพ่ง เช่น ในสมัยของพระเจ้าบุเรงนอง (Bayinnaung พ.ศ. 2094 - 2124) ต่อเนื่องมาจนถึงสมัยของพระเจ้านันทบุเรง (Nandabayin พ.ศ. 2124 - 2142)³ นอกจากนี้ยังถูกพม่าเบียดเบียนเอาผลผลิตที่ผลิตได้จำนวนไม่มากนักไปอีก ดังนั้นในบางครั้งความเดือดร้อนดังกล่าวก็ทำให้มอญไม่สามารถทนอยู่ในพม่าต่อไปได้ อย่างไรก็ตาม ปัญหาด้านเศรษฐกิจนี้ก็เกิดขึ้นเป็นครั้งคราวและไม่ใช่ว่าเหตุสำคัญที่ทำให้มอญอพยพเข้าสู่ประเทศไทย เมื่อเทียบกับปัญหาด้านการเมืองและความกดขี่

¹R. Halliday, "Immigration of the Mons into Siam,"

J.S.S. (50th anniversary commemorative publication, Vol. I).p.73.

²ดูสาเหตุของการอพยพของชาวจีนใน G.W. Skinner, Chinese Society in Thailand: An Analytical History (New York: Cornell University Press, 1957), p. 29-31.

³G.E. Harvey, History of Burma (London: Frank Cass & Co. Ltd., 1967), p. 177, 181.

ที่ได้รับจากการปกครองของพม่า คงจะไต่ถลำถึงในรายละเอียดของการอพยพแต่ละครั้ง ในตอนต่อไป

นอกจากสาเหตุดังกล่าวที่ทำให้มอญไม่สามารถทนอยู่ในบ้านเมืองของคนได้ต่อไปแล้ว ยังมีปัจจัยที่ส่งเสริมให้ชาวมอญพากันอพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยที่สำคัญ คือ

① 1. ความเปื้อนหายและความเคียดแค้นจากภาวะที่ถูกเกณฑ์แรงงานอยู่เสมอ ทั้งในยามศึกและยามสงบ คงจะเห็นได้ว่า ในการทำสงครามของพม่าแต่ละครั้ง ไม่ว่าจะเป็นการทำสงครามกับไทยหรือกับประเทศอื่น ๆ เช่น จีน มอญ มักถูกเกณฑ์เข้าในกองทัพไปร่วมทำสงครามด้วยเสมอ ภาวะดังกล่าวนอกจากจะก่อให้เกิดความเคียดแค้นพลัดพรากจากครอบครัวแล้ว บางครั้งยังต้องสูญเสียชีวิตอีกด้วย นอกจากนี้ การที่หัวเมืองมอญตั้งอยู่ระหว่างไทยกับพม่า ซึ่งเป็นศัตรูกัน ทำให้หัวเมืองมอญกลายเป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญระหว่างประเทศทั้งสอง ชาวมอญจึงรู้สึกไม่สงบและไม่ปลอดภัยที่จะอยู่ในบ้านเมืองของตนต่อไป เพราะมีบ่อยครั้งที่บ้านเมืองจะอยู่ในภาวะปกติ ส่วนใหญ่แล้วมักถูกรุกรานอยู่เสมอ เพื่อใช้เป็นทางผ่านและเกณฑ์แรงงานไปใช้ในการสงคราม ส่วนในยามสงบมอญก็ถูกเกณฑ์แรงงานในกิจการต่าง ๆ ของพม่า เช่น ในสมัยของพระเจ้าันนทบุเรง ชาวมอญถูกเกณฑ์ให้ทำนาในที่นาของพระมหาอุปราช และยังคงซื้อข้าวจากพระมหาอุปราชอีกด้วย¹ หรือในสมัยของพระเจ้าปดุง (Bodawpaya พ.ศ. 2325 - 2362) ชาวมอญก็ถูกเกณฑ์ให้สร้างพระมหาธาตุที่เมืองเมงกุน² ความเคียดแค้นนี้ทำให้ชาวมอญพากันอพยพหาที่ตั้งหลักแหล่งใหม่ และที่เลือกอพยพเข้าสู่ประเทศไทยก็เพราะมีความชำนาญในเส้นทาง เนื่องจากได้รวมในกองทัพพม่าเข้ามาทำสงครามในแดนไทยอยู่เสมอ

2. ความสัมพันธ์ระหว่างมอญกับไทยเป็นไปด้วยดีเมื่อเปรียบเทียบกับพม่า มอญรู้สึกเป็นมิตรกับไทยมากกว่าพม่า เพราะโดยทั่วไปแล้วไทยไม่มีนโยบายต่อต้านชาวมอญ

¹ Ibid., p. 180

² สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดโชฯ ทรงเรียบเรียง ไทยรบพม่า (พระนคร : คลังวิทยา, 2505), หน้า 661-662.

ไม่ว่าจะเป็นกรณีที่มีมอญอพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทย หรือเมื่อไทยมีอำนาจเข้าไปปกครองหัวเมืองมอญ ไทยมักจะใช้นโยบายประนีประนอมและไม่ได้เข้าไปปกครองโดยตรง แต่มักจะแต่งตั้งให้เจ้าเมืองมอญเป็นผู้ดูแลवाल่าวหัวเมืองมอญด้วยกัน ดังเช่นในสมัยสมเด็จพระนเรศวร โคตรตรงแต่งตั้งพระยาทะละให้เป็นเจ้าเมืองเมาะตะมะ ดูแลหัวเมืองมอญทั้งหมดต่างพระเนตรพระกรรณ¹ ซึ่งเท่ากับเป็นการให้สิทธิและเสรีภาพแก่ชาวมอญในอันที่จะปกครองตนเอง ส่วนพม่านั้น น้อยครั้งที่จะมีนโยบายสมานไมตรีกับมอญ ดังเช่นสมัยพระเจ้าตะเบงชเวตี้ (Tabinshwehti พ.ศ. 2074 - 2093) ส่วนใหญ่แล้วพม้ามักจะปกครองมอญอย่างกดขี่และยังบีบคั้นในเรื่องการเก็บภาษีนอกเหนือไปจากการเกณฑ์แรงงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งตอนปลายราชวงศ์ทองอุ จะเห็นได้ว่าพม่าเรียกเก็บภาษีต่างๆ ในอัตราที่สูงมาก ภาษีที่ขึ้นชื่อในขณะนั้นได้แก่ ภาษีคนหมาก² ทำให้ชาวมอญได้รับความเดือดร้อน และไม่พอใจยิ่งขึ้นเมื่อต้องประสบกับการเอารัดเอาเปรียบและถูกคัดควงผลประโยชน์จากบรรดาข้าราชการที่พม่าส่งมาปกครอง เช่น วุนกี ผู้มาเป็นเจ้าเมืองเมาะตะมะในปลายสมัยของพระเจ้าปดุง³ ทำให้มอญเห็นว่าประเทศไทยเป็นดินแดนที่จะให้อิสระและเสรีภาพไ้มากกว่า ยิ่งไปกว่านั้น พระมหากษัตริย์ไทยยังเต็มพระทัยในการต้อนรับ และทรงเป็นที่พึ่งแก่ชาวมอญทุกครั้งที่มีมอญเดือดร้อน กิตติศัพท์ดังกล่าวเป็นที่ทราบกันดีในหมูชาวมอญ ดังจะเห็นได้จากข้อความที่กล่าวขวัญถึงพระมหากษัตริย์ไทยว่า

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 173.

² Harvey, *op.cit.*, p. 211.

³ หอสมุดแห่งชาติ, เอกสารตัวเขียน สมุดไคคำ รัชกาลที่ 2 จศ. 1177' เลขที่ 7 เรื่อง "คำให้การสมิงอิน จานกรมมอญ เรื่องในเมืองมอญพม่าเป็ยกเป็ยน"

พระเจ้าปราสาททอง¹ กษัตริย์ผู้ทรงคุณธรรมแห่งกรุงศรีอยุธยา ทรงเป็นที่พึ่งของชาวมอญ และทรงช่วยชีวิตชาวมอญในทุกโอกาส²

3. การที่หัวเมืองมอญมีพรมแดนต่อเนื่องกับไทย และเส้นทางที่จะเข้าสู่ประเทศไทยที่สำคัญอยู่ในหัวเมืองมอญถึง 2 ทาง คือ ทางคานแมละเมา และทางคานเจดีย์ 3 องค์ ทำให้การอพยพเป็นไปโดยสะดวกและง่ายดาย เป็นเหตุให้มอญเลือกที่จะอพยพเข้าสู่ประเทศไทยมากกว่าจะอยู่เผชิญกับปัญหาที่เกิดขึ้น

4. เนื่องจากสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคมของไทยคล้ายคลึงกับมอญ คือ มีลักษณะภูมิประเทศและอากาศแบบเดียวกัน ประชากรมีอาชีพทางเกษตรกรรม มีความเป็นอยู่และอาหารการกินคล้ายกัน และที่สำคัญคือนับถือศาสนาเดียวกัน คือ ศาสนาพุทธ ทำให้มอญเลือกที่จะอพยพเข้าสู่ประเทศไทย เมื่อต้องการหาที่ตั้งหลักแหล่งใหม่ เพราะเมื่อเข้ามาแล้วสามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคมใหม่ได้ง่าย

5. ๑ มอญที่อพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่งในประเทศไทยนั้น มาในลักษณะต่าง ๆ กัน คือ

ก. เข้ามาในฐานะเป็นเชลยสงคราม เช่น ในคราวที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเสด็จยกกองทัพไปตีหงสาวดีครั้งแรกใน พ.ศ. 2138 แต่ไม่เป็นผลสำเร็จ เพราะมีกองทัพจากพระเจ้าแปร พระเจ้าอังวะ และพระเจ้าตองอู ยกมาช่วยหงสาวดี เมื่อเสด็จยกทัพกลับ ได้กวาดต้อนครอบครัวรามัญในมณฑลหงสาวดีเข้ามาเป็นเชลยเป็นจำนวนมากเพื่อเป็นการตัดกำลังพม่า ขณะเดียวกันก็เพิ่มกำลังแก่ฝ่ายไทย.

ข. เข้ามาโดยการหลบหนีจากกองทัพพม่า ดังได้กล่าวแล้ววามอญมักถูกพม่า

¹ ทั้งพม่าและมอญเรียกพระเจ้าแผ่นดินไทยว่า พระเจ้าปราสาททอง จนในรัชกาลที่ 5 เมื่อเสด็จไปประพาสเมืองพม่า พม่ายังเรียก พระเจ้าปราสาททอง - สมเด็จพระนเรศวรมหาราชว่า ราชานูภาพ, เรื่องเดิม, เชียงอรทด หน้า 476.

² "The Lord of the Golden Prasada, the righteous king of Ayuthia, was the haven of Mon race, and on every occasion saved the lives of the Mon people." Halliday, *op.cit.*, p. 68

เกณฑ์เข้ากองทัพไปทำสงครามอยู่เสมอ ทั้งสงครามป้องกันบ้านเมืองและสงครามขยาย
อาณาเขต มอญซึ่งไม่เต็มใจจะรบให้พม่าอยู่แล้ว จึงมักพากันหลบหนีจากกองทัพ แล้ว
ชักชวนกันอพยพเข้าสู่ประเทศไทย เพราะเกรงอำนาจพม่า เช่น การอพยพของมอญใน
สมัยสมเด็จพระนารายณ์ ราว พ.ศ. 2205 คราวพม่าเกณฑ์มอญไปรบศึกขอ

ก. เข้ามาในฐานะผู้ลี้ภัยทางการเมือง เป็นคนว่า ก่อการกบฏแล้วไม่สำเร็จ
และถูกปราบ เช่น การอพยพเข้ามาในสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง หลังจากที่ไค
รวมมือกันเป็นกบฏในขณะที่พระเจ้าสุทโธทรมหาราช (Thalun พ.ศ. 2172 - 2191)
ทำพิธีราชาภิเษกขึ้นเป็นกษัตริย์พม่าใน พ.ศ. 2175 แต่ถูกปราบอย่างรวดเร็ว บาง
ครั้งก็ลี้ภัยจากภาวะสงครามภายในประเทศ เช่น ในสมัยสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ ซึ่ง
เป็นระยะเวลาที่มอญทำสงครามเพื่อรวบรวมหัวเมืองมอญให้เป็นอิสระและตั้งอาณาจักร
ขึ้นอีกครั้งหนึ่ง นอกจากนี้ บางครั้งนโยบายปราบปรามมอญของพม่าทำให้มอญต้องแสวง
หาที่อยู่ใหม่ เช่น ในสมัยของพระเจ้าอลองพญา (Alaungpaya พ.ศ. 2295-2303)
ซึ่งเป็นสมัยที่มอญถูกพม่าทำลายล้างมากกว่าสมัยใด ๆ

ง. เข้ามาเมื่อได้รับความไม่พอใจในภาวะความเป็นอยู่ของตน เนื่องจาก
ถูกพม่ากดขี่และขูดรีดในเรื่องภาษี นอกเหนือไปจากการเกณฑ์แรงงานคังโคกลาวแล้ว
จึงชักชวนกันอพยพเข้าสู่ประเทศไทย เช่น การอพยพในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศ-
หลานกาล้าย เพราะไม่สามารถทนการกดขี่เบียดเบียนจากพม่าได้

อย่างไรก็ตาม เมื่อเทียบจำนวนแล้ว ส่วนใหญ่มอญจะอพยพเข้ามาในฐานะผู้ลี้ภัย
และมาด้วยความสมัครใจมากกว่าที่จะมาในลักษณะของการถูกกวาดต้อนเป็นเชลย¹

มอญที่อพยพเข้ามาในส่วนมากเป็นมอญจากเมืองเมาะตะมะ ซึ่งเป็นเมืองที่อยู่
ใกล้พรมแดนไทยและเป็นชุมทางซึ่งมีทางรวมที่จะเข้าสู่ไทยถึง 2 สาย เมืองเมาะตะมะ
เป็นเมืองที่ได้รับความกดดันและบีบคั้นจากพม่ามาก เนื่องจากพมามักใช้เป็นสถานที่ประชุม
ทัพก่อนยกมาตีไทย และยังเกณฑ์เสบียงอาหารและชาวเมืองเข้ากองทัพอีกด้วย ทำให้

ชาวมอญที่นั่นได้รับความเดือดร้อนจึงพยายามที่จะเป็นกบฏต่อต้านพม่า เมื่อไม่สำเร็จจึงพากันอพยพหนีมาเมืองไทย นอกจากนี้ยังมีมอญอพยพจากเมืองอื่น ๆ เช่น หงสาวดี เมาะลำเลิง แครง เริง เป็นต้น

เส้นทางที่ใช้ในการอพยพมี 3 ทาง¹ โดยตั้งต้นจากเมืองเมาะตะมะ คือ

1. ทางเหนือ อพยพเข้ามายังเมืองตากหรือระแหง ทางด่านแม่ละเมา เช่น การอพยพในสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีใน พ.ศ. 2317 มีสมเด็จพระท้ายเกล้าเป็นหัวหน้า
- * 2. ทางใต้ อพยพเข้ามายังเมืองกาญจนบุรี ทางด่านเจดีย์ 3 องค์ ซึ่งเป็นเส้นทางที่ใช้กันมาก เช่น การอพยพในสมัยสมเด็จพระนารายณ์
3. เข้ามาทางเมืองอุทัยธานี เช่น การอพยพในสมัยรัชกาลที่ 2 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ราว พ.ศ. 2358

จะเห็นได้ว่าเส้นทาง 2 สายแรก เป็นเส้นทางเดียวกับที่พม่าใช้ในการยกกองทัพเข้ามากรุงรัตนไทย² และมอญคงจะคุ้นเคยกับเส้นทางดังกล่าวดี เพราะนอกจากจะเคยเข้ามาต่อต้านสงครามแล้วยังเป็นเส้นทางที่ใช้ติดต่อค้าขายกันอีกด้วย นอกจากนี้ตามพงศาวดารมอญพม่ายังได้กล่าวถึงเส้นทางที่ใช้ในการอพยพอีกสายหนึ่งโดยเข้ามาทางเมืองเชียงใหม่ ซึ่งเป็นเส้นทางที่พระยารามัญ 3 คน คือ พระยาพระราม พระยากลางเมือง และพระยาน้อยวันดี ใช้ในการอพยพครั้งรามัญเข้ามาในสมัยสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ³

ในการอพยพนั้นดูเหมือนว่า มอญพร้อมที่จะออกเดินทางได้ทุกขณะโดยไม่ต้องห่วงหรือมีปัญหาเรื่องเสบียงอาหารที่จะใช้ระหว่างการเดินทาง ทั้งนี้เพราะสภาพเหตุการณ์ ความไม่แน่นอนในพม่า ทำให้มอญจำเป็นต้องเตรียมพร้อมสำหรับความผันแปรที่จะ

¹ Ibid., p. 71.

² คุบที่ 1 หัวข้อ "ความสำคัญของหัวเมืองมอญ" ในคานการเมือง.

³ "พงศาวดารมอญพม่า," ประชุมพงศาวดาร, เล่ม 2 (พระนคร : คุรุสภา, 2506), หน้า 83.

เกิดขึ้น คังนั้นเมื่อเห็นว่าสภาพบ้านเมืองมีที่ท่าจะเกิดความยุ่งยากขึ้น ชาวมอญก็มักจะนำ
 ชาวจำนวนมากมาหุงและตากแห้งเพื่อทำเป็นอาหารสำเร็จรูปที่สะดวกในการขนย้าย¹

ส่วนระยะเวลาที่ใช้ในการเดินทางนั้น ถ้าเทียบจากการเดินทางของ นายลีล
 (Mr. Leal) ลามของ ร้อยเอก เฮนรี เบอร์นี่ (Captain Henry Burney)²
 ซึ่งออกเดินทางจากเกาะตะมะมายังกรุงเทพฯ โดยใช้เส้นทางที่เข้าทางด่านเจดีย์ 3
 องค์ และมาถึงกาญจนบุรีโดยใช้เวลา 15 วัน ทำให้สันนิษฐานได้ว่า การอพยพขอ
 มอญเข้ามายังประเทศไทยก็คงจะใช้เวลามากกว่า 2 สัปดาห์ จากเกาะตะมะมายัง
 กาญจนบุรี ทั้งนี้เพราะมีทั้งคนชรา สตรี และเด็กรวมชบวนมาด้วยจึงไม่สามารถที่จะเร่ง
 ให้เดินทางได้เร็วกว่านี้³ ยิ่งไปกว่านั้นจากลักษณะเส้นทางที่ใช้ไม่ว่าจะเป็นทางด่าน
 เจดีย์ 3 องค์ หรือทางด่านแม่ละเมา จะต้องผ่านทั้งป่าเขาซึ่งทุรกันดารและบางตอนก็
 ต้องข้ามแม่น้ำสายต่าง ๆ สลับกับการเดินทางบกด้วย ทำให้การอพยพต้องเสียเวลามาก

อนึ่ง เนื่องจากการอพยพของมอญมีหลายครั้งไม่ได้มาพร้อมกันคราวเดียว จึงมี
 การแบ่งเรียกมอญอพยพเป็น มอญเก่า และ มอญใหม่ ฮัลลiday (Halliday) กล่าวไว้
 อย่างกำกวมว่า มอญเก่าใช้เรียกมอญที่อพยพเข้ามาเป็นพวกแรก ส่วนมอญใหม่นั้นใช้เรียก
 พวกที่อพยพเข้ามาใหม่⁴ และยังคงอธิบายว่า มอญเก่าและมอญใหม่ต่างกันที่คำพูด มอญ
 ใหม่มักใช้คำพูดที่ใกล้เคียงกับที่ใช้ในพม่าปัจจุบัน ส่วนพวกก็คล้ายพม่าเพราะอยู่ใกล้พม่าและ

¹Halliday, op. cit., p. 72; ไทยเราเรียกชาวชนิคว่า ชาวตาก.

²ทูตอังกฤษที่เข้ามาเจรจากับรัฐบาลไทยในสมัยรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์
 ราว พ.ศ. 2368 - 2369.

³Halliday, op. cit., p. 72.

⁴"They speak of the old Mons, that is the Mons whose
 fathers came over first, and new Mons, that is the descendants
 of the newer comers," Ibid., p. 73.

มีการติดต่อกับพม่า เช่นเดียวกับเมื่อมาอยู่เมืองไทยส่วนวนก็คล้ายไทย นอกจากนี้ยังมีอีกกลุ่มหนึ่งที่ ฮัลลiday (Halliday) แบ่งแยกออกไปโดยให้ชื่อว่ามอญแท้ (real Mons) ซึ่งเขาหมายถึงมอญที่อพยพจากหงสาวดี¹ แต่โดยทั่วไปมักจะเรียกมอญที่อพยพเข้ามาครั้งพระยาเจง² ในสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีว่า มอญเก่า และเรียกมอญที่อพยพมากับสมเด็จพระเจ้าตากสินในสมัยรัชกาลที่ 2 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ว่า มอญใหม่ แต่ยังมีบางท่านแบ่งมอญเก่าเป็นพวกที่อพยพมาในสมัยกรุงศรีอยุธยา และมอญใหม่เป็นพวกที่อพยพมาในสมัยกรุงเพท³ อย่างไรก็ตาม การแบ่งนี้ไม่มีผลทางสังคมหรือการเมือง เพราะมอญที่อพยพเข้ามาถือถือเป็นพวกเดียวกันอยู่นั่นเอง

การอพยพในสมัยกรุงศรีอยุธยา

ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ปรากฏว่ามีหลักฐานแสดงการอพยพเข้ามาครั้งสำคัญ ๆ ถึง 5 ครั้งด้วยกัน คือ

1. สมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชา (พ.ศ. 2112 - 2133)

การอพยพครั้งนี้เกิดขึ้นหลังจากที่สมเด็จพระนเรศวรทรงประกาศอิสรภาพ ณ เมืองแครง ใน พ.ศ. 2127 สืบเนื่องมาจากการที่สมเด็จพระนเรศวรเสด็จยกกองทัพไปช่วยพระเจ้าหงสาวดีนันทบุเรงยีเมืองอังวะที่เป็นกบฏ แต่พระเจ้าหงสาวดีไม่ไว้วางพระทัยในสมเด็จพระนเรศวรตั้งแต่ได้เห็นความสามารถของพระองค์คราวรบชนะเมืองคัง

¹ Ibid., p. 73-74.

² ได้เลื่อนตำแหน่งเป็น เจ้าพระยามหาโยธาในสมัยรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ และเป็นต้นสกุล "ชชเสณี" ดูเรื่องราวเกี่ยวกับ เจ้าพระยามหาโยธา (เจง) ไค้ในบทที่ 4.

³ Halliday, "Note" from "Immigration of the Mons into Siam," p. 78.

และยิงกระแวงในครั้งนี้ด้วยกองทัพไทยมิได้ยกขึ้นไปทันตามเวลาที่กำหนด จึงทรงวาง
 กลอุบายให้พระมหาอุปราชายูริรักษาเมืองหงสาวดีและคิดหาทางกำจัดสมเด็จพระนเรศวร
 ให้ได้ พระมหาอุปราชาได้ให้พระยามอญ 2 คน คือ พระยาเกียรติ พระยาพระราม ซึ่ง
 มีสมัครพรรคพวกอยู่ที่เมืองแครงมากและคุ้นเคยกับสมเด็จพระนเรศวรมากก่อนเป็นข้าหลวง
 ลงมาคอยรับสมเด็จพระนเรศวรที่เมืองแครง และตั้งกำชับเป็นความลับให้พระยามอญทั้ง
 สองคุมสมัครพรรคพวกเข้าตีกระหนาบกองทัพสมเด็จพระนเรศวรทางด้านหลัง เมื่อพระ
 มหาอุปราชายกเข้าที่ข้างหน้าและช่วยกันกำจัดสมเด็จพระนเรศวรให้ได้ แต่พระยาเกียรติ
 พระยาพระรามเมื่อมาถึงเมืองแครงได้มาเปิดเผยความลับนั้นแก่พระมหาเถรคันฉ่องผู้
 เป็นอาจารย์และพรรคพวกของตน ปรากฏว่ามอญชาวเมืองแครงซึ่งเกลียดชังพม่าเพราะ
 ถูกกดขี่มานานพากันเข้าข้างสมเด็จพระนเรศวร เมื่อสมเด็จพระนเรศวรเสด็จมาถึงเมือง
 แครง พระมหาเถรคันฉ่องจึงพูดเตือนในหูพระองค์และได้เกลี้ยกล่อมให้พระยาเกียรติ
 พระยาพระรามยอมสวามิภักดิ์ ทูลความจริงให้ทรงทราบทุกประการ สมเด็จพระนเรศวร
 ทรงพระดำริเห็นเป็นโอกาสที่จะทำการประกาศอิสรภาพและเลิกเป็นไมตรีกับพม่า จึง
 โปรดให้ประชุมบรรดาแม่ทัพนายกองพร้อมทั้งพระยาเกียรติพระยาพระรามกับพวกมอญ
 ชาวเมืองแครง โดยมีพระมหาเถรคันฉ่องและพระสงฆ์มานั่งเป็นประธานอยู่ด้วย และ
 ทรงทำการหลั่งน้ำลงดินประกาศอิสรภาพในที่ประชุมนั้น แล้วจึงจัดกองทัพเพื่อยกไป
 หงสาวดี ปรากฏว่ามีพวกมอญเข้าร่วมในกองทัพด้วยเป็นจำนวนมาก แต่ยังไม่ทันจะถึง
 หงสาวดีก็ได้ข่าวว่าพระเจ้าหงสาวดีรบชนะเมืองอังวะและกำลังจะยกกองทัพกลับมา
 สมเด็จพระนเรศวรทรงเห็นว่ายังไม่สามารถจะตีหงสาวดีในเวลานั้นได้ จึงเสด็จยกทัพ
 กลับและได้พาครอบครัวไทยที่พม่ากวาดต้อนไปเมื่อคราวเสียกรุง พ.ศ. 2112 กลับมา
 ด้วยประมาณ 10,000 เศษ เมื่อพระมหาอุปราชาทราบข่าวได้จัดกองทัพโดยให้สุกรรมา
 เป็นกองหน้า ซึ่งตามมาทันที่แม่น้ำสะโตง สมเด็จพระนเรศวรทรงยิงพระแสงปืนข้ามแม่น้ำ
 ถูกสุกรรมานายทัพของพม่าตาย ทำให้ทัพพม่าครันคร้ามและพากันเลิกทัพกลับไป

เมื่อเสด็จกลับมาถึงเมืองแครง สมเด็จพระนเรศวรได้ทรงชักชวนพระมหาเถร-
 คันฉ่องกับพระยามอญทั้งสองซึ่งมีอุปการะต่อพระองค์ให้เข้ามาอยู่ในกรุงศรีอยุธยาด้วยในการ

อพยพครั้งนี้พระมหาเถรคันฉ่องกับพระยาเกียรติพระยาพระรามได้พาพรรคพวกชาวมอญเข้ามาด้วยจำนวนมาก กล่าวได้ว่าครั้งนี้เป็นการอพยพครั้งแรกอย่างเป็นทางการของชาวมอญ และเนื่องจากสมเด็จพระนเรศวรเกรงว่าพม่าอาจยกกองทัพติดตามมาอีก ฉะนั้น ถ้าจะเสด็จพาคครัวไทยและมอญกลับทางคานแม่ละเมาจะต้องรบศึก 2 ด้าน เพราะนอกจากกองทัพพม่าที่ยกตามมาแล้ว ยังต้องเผชิญกับกองทัพของนันทสุราชสังคราที่พม่าให้มาตั้งอยู่ที่เมืองกำแพงเพชรอีกด้วย จึงโปรดให้พระยาเกียรติพระยาพระรามนำทัพผ่านหัวเมืองมอญลงมาทางใต้ เข้าทางคานเจดีย์ 3 องค์ ตรงมายังกรุงศรีอยุธยา¹

สมเด็จพระมหาธรรมราชาได้พระราชทานบำเหน็จรางวัลแก่พวกมอญที่สวามิภักดิ์ ทรงตั้งพระมหาเถรคันฉ่องให้เป็นพระสังฆราชา² เจ้าคณะฝ่ายรามัญในราชอาณาจักร และพระราชทานสมณบริวารภักดิ์ คือ สัปทน คันฉิ่ง คานหาม ตามแบบอย่างพระราชาคณะผู้ใหญ่ในกรุง ส่วนพระสงฆ์รามัญที่ติดตามมาด้วยก็โปรดเกล้าฯ ให้เป็นพระราชาคณะ และพระครูตามฐานานุกรมอยู่ตามอารามต่าง ๆ สำหรับพระยาเกียรติพระยาพระรามนั้น โปรดเกล้าฯ ให้มีตำแหน่งยศชั้นพระยาพานทอง ได้รับพระราชทาน เเจียด กระบี่ พานหงคนโทน้ำ กระโถน ซึ่งเป็นทองคำทั้งหมด พร้อมทั้งเงินตรา เสื้อผ้า และเครื่องอุปโภคบริโภคเป็นอันมาก และให้เป็นหัวหน้าควบคุมว่ากล่าวชาวมอญที่อพยพเข้ามาทั้งหมด³

บริเวณที่โปรดเกล้าฯ ให้มอญอพยพเข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่ได้แก่ บริเวณบ้านใหม่ มะขามหย่อง บางดี บางขาม ปากน้ำประสพ บ้านบางเพลิง บ้านไร่ ป่าฝ้าย ส่วนครอบครัวของพระยาเกียรติพระยาพระรามให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ตำบลบ้านขมิ้นใกล้พระ-

¹ สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชทรงราชูปถัมภ์, เรื่องเดิม, หน้า 91 - 94.

² มีไรตำแหน่งพระสังฆราชาในปัจจุบัน เป็นแต่เพียงพระราชาคณะที่พระสุเมธจารย์ เจ้าคณะมอญ.

³ ประยูรช สิริพิพันธ์, ต้นตระกูลนางไทย (พระนคร : คลังวิทยา, 2505), หน้า 101.

อารามวัดขุนแสน ใกล้เคียงพระราชวังของสมเด็จพระนเรศวรในพระนครศรีอยุธยา และ
 ครอบครัวยุวาคีโยมของพระมหาเถรคันฉ่อง ก็ไปตั้งบ้านเรือนที่ตำบลหัว
 แกลมใกล้กับวัดนัก วัดคางคาว อยู่ไม่ห่างไกลกับวัดสบสวรรค์นั้น¹

2. สมัยสมเด็จพระนเรศวร (พ.ศ. 2133 - 2148)

การอพยพในสมัยสมเด็จพระนเรศวรซึ่งนับว่าเป็นการอพยพครั้งสำคัญครั้ง
 หนึ่งนั้นเกิดขึ้นถึง 2 คราวติด ๆ กัน สาเหตุของการอพยพครั้งนี้สืบเนื่องมาจากสภาพ
 ความเดือดร้อนที่ชาวมอญได้รับจากภาวะการสงคราม เนื่องจากความคืบหน้าของพม่าที่
 พยายามจะเอาชนะไทย กล่าวคือ หลังจากที่ไทยประกาศอิสรภาพใน พ.ศ. 2127
 แล้ว พม่าได้ส่งกองทัพมาตีไทยถึง 5 ครั้ง แต่ทัพพม่ากลับไปทุกครั้ง โดยเฉพาะในครั้ง
 สุดท้าย คือ ในปี พ.ศ. 2135 พม่าก็ตั้งศูนย์เสียพระมหาอุปราชในการทำสงคราม
 ยุทธหัตถ์กับสมเด็จพระนเรศวร ความพราชัยของพม่าติด ๆ กันถึง 5 ครั้ง ก่อให้เกิดผล
 เสียแก่พม่าอย่างมาก คือ ทำให้ผู้คนบาดเจ็บล้มตายเป็นจำนวนมากพร้อม ๆ กับเสบียง
 อาหารที่หมดไปในระหว่างสงคราม และในเมืองพม่ายังเกิดความซัดสนในพืชผลทาง
 เกษตร เนื่องจากพลเมืองถูกเกณฑ์ไปทำสงคราม เป็นเหตุให้ที่นาในบริเวณพม่าตอนล่าง
 ที่เคยอุดมสมบูรณ์กลับแห้งแล้ง เพราะถูกทอดทิ้งไม่มีการเพาะปลูกเหมือนเคย ยิ่งไปกว่า
 นั้นยังเกิดโรคระบาดในที่นา หนุณาได้ทำลายพืชผลในไร่นาที่พอจะมีอยู่เป็นจำนวนเล็กน้อย
 นั้น ทำให้เกิดภาวะข้าวขาดหมากแพง ผู้คนอดอยากและเดือดร้อนกันไปทั่ว² และโดย
 เฉพาะชาวมอญซึ่งเห็นจะเป็นพวกที่เดือดร้อนที่สุด เพราะถูกเกณฑ์เข้ากองทัพทุกครั้ง
 พม่าทำสงคราม แม้จะหลีกเลี่ยงโดยการหนีไปบวชก็ยังถูกพม่าจับสึก และมีหลายคน

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 102.

² Maung Htin Aung, History of Burma (New York: Columbia University Press, 1967), p. 132; Harvey, op. cit., p. 181.

ถูกประหารชีวิต¹ พระเจ้าหงสาวดีเองก็ทรงชดเคืองพวกมอญ โดยหาว่ามอญเอาใจ
มาเมื่อแต่ไทยจึงไม่เต็มใจรบ ทำให้พม่าต้องพ่ายแพ้และสูญเสียพระมหากษัตริย์ ถึงกับ
สังหารชาวมอญจำนวนมาก มอญก็พากันกระต้างกระเคื่องและก่อกบฏขึ้นใน
พ.ศ. 2136 พระเจ้าหงสาวดีส่งกองทัพลงมาปราบ ได้จับมอญกบฏหรือที่สงสัยว่าจะมี
ส่วนในการกบฏมาประหารชีวิต พวกมอญจึงพากันอพยพครอบครัวหนีเข้ามาอยู่ในประเทศ
ไทยเป็นจำนวนหลายพันคน² นอกจากนี้เจ้าเมืองเมะละลิ่งก็ยังคงรวมเป็นกบฏด้วยใน
เวลาต่อมาได้รวบรวมกำลังตั้งแข็งเมืองขึ้น และขอกำลังจากไทยไปช่วยรักษาเมือง
สมเด็จพระนเรศวรโปรดให้พระยาศรีไศลคุมกองทัพจำนวนพล 3,000 คน ยกไปยัง
เมะละลิ่ง ปรากฏว่ามอญตามหัวเมืองมาเข้ากับไทยจำนวนมาก จนพม่าที่อยู่รักษา
เมืองเมะละลิ่งต้องทิ้งเมืองหนีไป และแม้ว่าพระเจ้าหงสาวดีจะส่งกองทัพลงมาปราบ
แต่ก็ถูกกองทัพไทยมอญตีแตกกลับไป ผลจากการรบครั้งนี้ทำให้ไทยได้หัวเมืองมอญฝ่าย
ใต้ตั้งแต่เมะละลิ่งลงมาจนต่อแดนไทยมาเป็นเมืองขึ้น

การที่ไทยได้หัวเมืองมอญฝ่ายใต้มาไว้ในอำนาจเช่นนี้ ทำให้สมเด็จพระ
นเรศวรทรงเห็นเป็นโอกาสที่จะยกกองทัพไปตีหงสาวดีเป็นการแก้แค้นพม่าบ้าง จึง
เสด็จยกกองทัพจากกรุงศรีอยุธยา เมื่อเดือนอ้าย ขึ้น 3 ค่ำ ปีมะแม พ.ศ. 2138³
ไปยังเมืองเมะละลิ่ง และทรงรวบรวมกองทัพมอญที่เข้ามาสมทบ แล้วจึงเสด็จยกทัพ
ต่อไปยังหงสาวดี หลังจากที่อยู่ล้อมอยู่ 3 เดือน ก็เปลี่ยนใจเชื่อว่าพระเจ้าแปร พระเจ้า
อังวะ และพระเจ้าคองอู ยกกองทัพมาช่วย สมเด็จพระนเรศวรทรงเห็นกำลังข้าศึกมี

¹D.G.E. Hall, Burma (London: Hutchinson & Co., Ltd., 1960
p. 47-48.

²Ibid., p. 48; Harvey, op. cit., p. 180

³สมเด็จพระนเรศวรมหาราชานุภาพ, เรื่องเดิม, หน้า 155.

มากเกินกว่าที่จะเอาชนะได้ จึงมีรับสั่งให้เลิกทัพกลับ และได้กวาดต้อนครอบครัวในหัวเมืองมณฑลหงสาวดี ซึ่งส่วนใหญ่ได้แก่พวกมอญมาเป็นเชลยเป็นจำนวนมาก สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงสนับนุนฐานว่า การกวาดต้อนครอบครัวชาวหงสาวดีมาเป็นเชลยในครั้งนี้เป็นพระราชประสงค์ข้อหนึ่งของสมเด็จพระนเรศวรในการยกทัพไปตีหงสาวดี คือ ทรงตั้งพระทัยไว้ว่าถ้าตีได้ก็จะตีให้แตกทีเดียว แต่ถ้าตีไม่ได้ก็จะสำรวจภูมิลำเนาและกำลังข้าศึก และที่แน่นอนที่สุดคือตองกวาดต้อนผู้คนพลเมืองของข้าศึกมาเป็นเชลยให้มาก ๆ เพื่อเป็นการตัดทอนกำลังข้าศึก ขณะเดียวกันก็เป็นการเอาผู้คนมาเพิ่มกำลังในกรุงศรีอยุธยา¹ เนื่องจากเป็นระยะที่ไทยกำลังก่อสร้างตัวจากความหายนะที่ได้รับเมื่อคราวเสียกรุงใน พ.ศ. 2112 ซึ่งถูกพม่ากวาดต้อนผู้คนไปเกือบหมด ทำให้ขาดกำลังคนที่จะใช้ในการป้องกันประเทศ

การอพยพเข้ามาในสมัยสมเด็จพระนเรศวรทั้งสองคราวนี้² ไม่ปรากฏว่าไทยจัดให้พวกมอญไปอยู่ที่ใด สนับสนุนว่าคงจะให้ไปอยู่แถบชานเมืองพระนครศรีอยุธยาพร้อมกับพวกที่อพยพเข้ามาในคราวแรก

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 156.

² Maung Htin Aung ศาสตราจารย์ในสาขาวิชาประวัติศาสตร์ชาวพม่าได้กล่าวถึงการอพยพของมอญอีกครั้งหนึ่ง นอกเหนือจากสองครั้งนี้ คือในคราวสมเด็จพระนเรศวรเสด็จยกกองทัพไปตีหงสาวดีครั้งที่ 2 ใน พ.ศ. 2142 ซึ่งทรงพบแต่ซากเมืองหงสาวดี จึงเสด็จยกทัพต่อไปยังตองอู เข้าปล้นเมืองหลายครั้งก็ตีไม่ได้ ปรากฏว่าเสบียงอาหารขาดแคลนลง และยังถูกพวกยะไข่คอยตีสะกัดตัดเส้นทางลำเลียงเสบียงอาหาร กองทัพไทยก็อ่อนกำลังลง สมเด็จพระนเรศวรจึงมีรับสั่งให้เลิกทัพกลับ และได้พาครอบครัวมอญจำนวนหลายพันคนซึ่งไม่สามารถทนความเค็ดร้อนจากหนารยะไข่ได้ อพยพเข้ามาด้วย การอพยพครั้งนี้ไม่ปรากฏในหลักฐานของฝ่ายไทย มีเฉพาะของ Htin Aung ใน History of Burma แห่งเคียว แมของ Phayre, Harvey และ Hall

3. สมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง (พ.ศ. 2173 - 2198)

การอพยพในครั้งที่ 3 นี้ไม่ปรากฏในหลักฐานฝ่ายไทย แต่มีกล่าวถึงในหนังสือของนักประวัติศาสตร์ชาวตะวันตกหลายฉบับ ซึ่งแต่งโดยอาศัยพงศาวดารพม่าเป็นหลัก แต่ก็ไม่มียุทธศาสตร์ของกรอพยพ เพียงแต่กล่าวตรงกันว่า ในรัชสมัยของพระเจ้าสุทโธทรมหาราช (Thalun พ.ศ. 2172 - 2191) แห่งพม่า ซึ่งตรงกับรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง มอญได้ร่วมมือกันทำการกบฏ¹ ในขณะที่พระเจ้าสุทโธทรม-

ซึ่งอาศัยหลักฐานพม่าก็ไม่ได้อ้างถึง Hall และ Harvey เพียงแต่กล่าวถึงพวกเขาว่าได้เนรเทศพวกมอญ ประมาณ 3,000 ครอบครัวออกจากหงสาวดีก่อนที่จะเผาเมือง (Hall, History of South-East Asia, p. 254; Harvey, History of Burma, p. 183) ผู้เขียนเห็นว่าในครั้งนี้นักมอญคงจะมีได้อพยพตามสมเด็จพระนเรศวรเข้ามา เพราะเมื่อพิเคราะห์ดูตามลักษณะการถอยทัพของสมเด็จพระนเรศวร ซึ่งกำลังอิดโรยและต้องถอยอย่างระมัดระวัง มิฉะนั้นข้าศึกอาจไล่ได้ในขณะที่ถอยได้แล้ว ถ้าจะพาครอบครัวมอญมาด้วยคงจะเป็นภาระให้หัวหน้าพะวงหลังยิ่งขึ้น สันนิษฐานว่าครอบครัวมอญคงจะออกจากหงสาวดีลงมาอยู่ในหัวเมืองมอญทางใต้ ซึ่งขึ้นกับกรุงศรีอยุธยา ดังปรากฏในพงศาวดารทั้งไทยและพม่าว่า เมื่อสมเด็จพระนเรศวรเสด็จกลับจากทองอยู่ไค้มาพักจัดการปกครองหัวเมืองมอญ ทรงตั้งพระยาทะละเจ้าเมืองมอญให้เป็นเจ้าเมืองเมาะตะมะ ว่ากล่าวหัวเมืองมอญทั้งปวงทางพระเนตรพระกรรณ.

¹หัวเมืองมอญที่เคยมาขึ้นกับไทยในสมัยสมเด็จพระนเรศวรได้กลับไปเป็นของพม่าอีก หลังจากที่พระเจ้าอังวะมหาราช (Anaukpetlun 2148 - 2171) ปราบปรามเมืองแปร ทองอยู่ ทอดจอน เคอ บริโต ผรั่งชาติโปรตุเกส ซึ่งยึดเมืองสิริเยมไค้แล้วตั้งแข็งเมืองอยู่ จนสิ้นเสี้ยนหนามและได้ตั้งเมืองหงสาวดีเป็นเมืองหลวงแล้วมาเกลี้ยกล่อมพระยาทะละเจ้าเมืองเมาะตะมะให้ยอมอ่อนน้อม การที่มอญยอมกลับไปอยู่ใต้อำนาจของพม่าอีกครั้งหนึ่ง ก็เพราะเกรงในอำนาจของพม่าและเห็นว่าหวัง

ราชาทำพิธีราชาภิเษกที่หงสาวดีใน พ.ศ. 2175¹ ท่ามกลางขุนนางชาวพม่า ไทยใหญ่ และมอญ แต่ก็ถูกรวบลงอย่างรวดเร็ว มอญที่กบฏก็ยังไม่ยอมแพ้ ใค้อพยพกลับไปตั้งหลักที่เมาะลำเลิง ครั้นเมื่อพม่าส่งกองทัพตามลงไปปราบและได้จับมอญประหารชีวิตจำนวนมาก มอญจึงพากันอพยพเข้าสู่ประเทศไทย พม่าได้ส่งทูตตามเข้ามาขอให้ไทยส่งมอญที่อพยพเหล่านั้นกลับคืน แต่ไทยปฏิเสธ² พระเจ้าสุทโฆชธรรมราชามิได้คิดจะเอาพวกมอญกลับไปให้ได้ เพราะไม่ประสงค์ที่จะทำสงครามกับไทย

4. สมัยสมเด็จพระนารายณ์ (พ.ศ. 2199 - 2231)

การอพยพในครั้งนี้นับว่าเป็นครั้งสำคัญอีกครั้งหนึ่ง แม้ว่าหลักฐานฝ่ายต่างๆ จะให้จำนวนคนที่อพยพเข้ามาไม่เท่ากัน³ แต่ก็นับว่ามีผู้อพยพเข้ามาเป็นจำนวนมาก และการอพยพครั้งนี้เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ไทยต้องรบกับพม่าติด ๆ กันถึง 2 ครั้ง ในรัชกาลนี้

สาเหตุของการอพยพครั้งนี้สืบเนื่องมาจากกองทัพจีนยกเข้าประชิดเมืองอังวะ กล่าวคือ ใน พ.ศ. 2201 พระเจ้ายุงลี (Yung-li) กษัตริย์องค์สุดท้ายแห่ง

ฝั่งไทยคงไม่ได้แล้ว เพราะปรากฏว่าหลังรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรแล้ว ไทยห่างเหินไปจากการปกครองหัวเมืองมอญควย สมเด็จพระเอกาทศรถไม่มีพระราชประสงค์จะไปตีพม่าอีก พม่าเองก็อ่อนกำลังเกินกว่าที่จะยกมาตีไทย หัวเมืองมอญจึงหมดความสำคัญต่อไทย.

¹Phayre, History of Burma (London: Susil Gupta, 1967), p.134; สมเด็จพระกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, เรื่องเดิม, หน้า 230.

²Harvey, op. cit., p. 193.

³ตามหลักฐานฝ่ายไทยกล่าวว่า มีมอญอพยพเข้ามาในครั้งนี 10,000 คน ส่วน Harvey และ Htin Aung ให้จำนวนที่เท่ากันว่ามี 6,000 คน.

ราชวงศ์หมิง (Ming Dynasty) ซึ่งถูกพวกฮ่อหรือแมนจู (Manchus) ขับออกจาก
ราชบัลลังก์ และมาอยู่ที่ยูนนาน (Yunnan) นั้น ได้พ่ายแพ้ต่อพวกแมนจู จึงหนีออกจาก
ยูนนานมาอาศัยเมืองพม่า พระเจ้าอังวะลีรีนันทสุธรรมราชา (Pindale พ.ศ. 2191-
2204) ได้รับทำนุบำรุงไว้ แต่อยู่ในฐานะเชลย เพราะถูกปลดอาวุธและถูกควบคุมอย่าง
ใกล้ชิดอยู่ที่เมืองสะแกง (Sagaying) ทำให้พวกหมิงที่เหลือไม่พอใจจึงยกกองทัพมา
โจมตีพม่าเพื่อช่วยเหลือพระเจ้ายู่สี นอกจากนี้ยังมีพวกกองโจรจีนซึ่งแตกหนีมาเมื่อ
คราวเปลี่ยนราชวงศ์ เข้าปล้นสะดมพม่าด้วย กองทัพจีนได้ยกกลงแดนเข้ามาตีหัวเมือง
ใหญ่น้อยในพม่าตอนบนจนกระทั่งถึงเมืองอังวะ และได้เข้าล้อมเมืองอังวะในปี พ.ศ.
2203¹ พระเจ้าอังวะจึงส่งมังนันทมิตรผู้เป็นพระเจ้าอาและอุปราชครองเมืองเมาะ-
ตะมะบังคับบัญชาหัวเมืองมอญฝ่ายใต้ให้เกณฑ์มอญขึ้นไปช่วยรักษาเมืองอังวะ แต่พวก
มอญไม่เต็มใจช่วยพม่า ดังปรากฏว่ามอญที่ถูกเกณฑ์จำนวน 3,000 คน พาทัพหลบหนีใน
ระหว่างทางที่ยกทัพขึ้นไป ครั้นเสร็จศึกแล้วมังนันทมิตรจึงกลับลงมาเมืองเมาะตะมะ
แล้วให้จับกุมมอญที่หลบหนีมาลงโทษ โดยใช้ไฟคลอกพร้อม ๆ กัน มอญจึงพร้อมใจกันเป็น
กบฏเข้าปล้นเมืองเมาะตะมะ ขับไล่พวกพม่าออกไปและจับมังนันทมิตรไปขังไว้ ครั้นได้
ข่าวว่าอุปราชที่รักษาเมืองหงสาวดีเกณฑ์กองทัพจะยกลงมาปราบ มอญเห็นว่าจะต่อสู้
พม่าไม่ได้จึงพากันอพยพครอบครัวจำนวนหลายพันคนออกจากเมืองเมาะตะมะมาทาง
เมืองสมิงถึงด่านเจดีย์ 3 องค์ เพื่อมาขอพึ่งพระบารมีพระเจ้าแผ่นดินไทย โดยมีสมิง
นายอำเภอ 11 นาย เป็นหัวหน้านำเข้ามา²

สมเด็จพระนารายณ์เมื่อได้ทราบข่าวพวกมอญจะเข้ามาสามิภักดิ์จำนวนมากก็ทรง
พระโสมนัส โปรดให้ขุนนางนายกองมอญเก่าคุมกองทัพพวกมอญที่เข้ามาสามิภักดิ์อยู่แต่-

¹Harvey, op. cit., p. 196-197; Hall, Burma, p. 67-68.

²Harvey, op. cit., p. 197-198; พระราชพงศาวดารฉบับพระราช-
หัตถเลขา, เล่ม 2 (พระนคร : โอเคียนส์ไตร์, 2505), หน้า 55 - 56.

ก่อนออกไปรับครัวมอญที่อพยพเข้ามาใหม่ มายังกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระนารายณ์ทรง แต่งตั้งนายครัวมอญที่เป็นหัวหน้าทั้ง 11 คน ให้มียศศักดิ์และให้ความคุ้มครองพวกที่ เข้ามาด้วยกัน โดยให้ครัวมอญที่อพยพเข้ามาครั้งนี้ไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านสามโคก ปลายเขตจังหวัดกรุงศรีอยุธยาต่อกับแดนเมืองนนทบุรีบ้าง ที่ริมวัดทองปูละแฉวงคลอง คูจามในชานพระนครบ้าง¹

ส่วนพม่าที่ยกกองทัพลงมาปราบมอญกบฏที่เมาะตะมะ ครั้นได้ทราบวามอญกบฏ จมจมนั้นมิตรพาเข้าประเทศไทยด้วย จึงมีหนังสือมายังพระยากาญจนบุรีว่า ให้ไทยส่ง มังนันทมิตรกับมอญกบฏทั้งนายและไพร่คืนให้แก่พม่ามิฉะนั้นจะส่งกองทัพมาชิงกลับไป ปรากฏว่าในครั้งนั้นพม่าได้ยกเข้ามาถึงเมืองไทรโยค ใ้รบพุ่งกับไทยเป็นเวลา 3 วัน ก็ถูกไทยตีพ่ายแพ้ยับเยินกลับไป

5. สมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ (พ.ศ. 2275 - 2301)

การอพยพเข้ามาเมืองไทยในสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศนี้ ไม่ทราบ จำนวนคนที่แน่นอน เพราะได้มีการอพยพเข้ามาหลายคราว โปรดให้รับไว้ตั้งเช่นที่เคย ปฏิบัติมา พระราชทานที่ให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ในชานพระนคร เช่น ที่บ้านโพธิ์สามต้น

สาเหตุที่จะมีการอพยพในช่วงนี้ก็คือ สงครามระหว่างมอญกับพม่า เนื่องจากตอนปลายราชวงศ์ตองอู พม่าอ่อนแอมากและยังต้องสู้รบกับพวก กะแซ (Kathe) เมืองมณีปุระ (Manipur) ซึ่งยกเข้าปล้นสะดมหัวเมืองพม่าทางเหนืออยู่เนือง ๆ และ ใน พ.ศ. 2281 ได้โจมตีพม่าเข้ามาจนถึงกำแพงเมืองฮังวะ พม่าได้ส่งกองทัพไปปราบ หลายครั้งแต่ก็ไม่สามารถจะปราบปรามได้ ความอ่อนแอของพม่านี้ทำให้ศัตรูภายใน ประเทศ คือ พวกเกว (Gwe) และมอญร่วมมือกันเป็นกบฏและทำการต่อต้านพม่าพร้อมๆ กันถึง 2 แห่ง ใน พ.ศ. 2283 แห่งแรกอยู่ที่ใกล้ ๆ เมืองฮังวะ พวกเกวชาน (Gwe shans) ที่เมืองออกโป (Okpo) ซึ่งไม่พอใจที่พม่าเก็บภาษีต้นหมากในอัตราที่สูงมาก

¹ สมเด็จพระกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, เรื่องเดิม, หน้า 242.

ไควรวมมือกับพวกมอญที่เมืองมะคายา (Madaya) ก่อการกบฏขึ้น พวกเกวและมอญได้ยกเข้าโจมตีพม่าทางเหนือจนถึงกำแพงเมืองอังวะ อีกแห่งหนึ่งอยู่ที่หงสาวดีในพม่าตอนล่าง เจ้าเมืองหงสาวดีที่พม่าส่งมาปกครองเมื่อเห็นว่างวะอ่อนแอมาก ก็คิดจะปลีกรัฐเป็นอิสระจากพม่าและตั้งตนเป็นกษัตริย์ แต่ชาวมอญไควรวมมือกับพวกเกว กะเหรี่ยง (Gwe karens)¹ เป็นกบฏ จับเจ้าเมืองหงสาวดีฆ่าเสีย แล้วรวมกำลังกันตั้งตัวเป็นอิสระไม่ยอมมอญไควพม่าอีกต่อไป โดยมีสมิงทอพุทธเกษเป็นหัวหน้า² ในขณะนั้นพม่าต้องทำการปราบปรามทั้งพวกกะแซและพวกเกว เมืองออกไป มะคายา จึงเป็นโอกาสให้มอญยกกองทัพขึ้นไปตีพม่าหลังจากที่สามารถตั้งมั่นที่หงสาวดีได้แล้ว การรุกของมอญดำเนินไปอย่างรวดเร็วสามารถยึดเมืองต่าง ๆ ของพม่าได้จนกระทั่งถึงเมืองอังวะ โดยได้รับความช่วยเหลือค้ำอาวุธจากชาวต่างประเทศที่เข้าไปอยู่ในพม่า เช่น ฮอลันดา โปรตุเกส³ ในระหว่างนั้นได้มีการเปลี่ยนตัวผู้นำมอญ พระยาทะละขุนนางกรมช่างผู้เป็นพ่อตาของสมิงทอ มีเรื่องชกใจกับสมิงทอ จึงเกลี้ยกล่อมหาพรรคพวกและชิงราชสมบัติตั้งตัวเป็นพระยาหงสาวดี ใน พ.ศ. 2290 สมิงทอสู้ไม่ได้ก็หนีเข้ามายังกรุงศรีอยุธยา ตามพงศาวดารมอญพม่ากล่าวว่า ในครั้งนั้นพระยารามัญ 3 คน คือ พระยาพระราม พระยากลางเมือง และพระยาน้อยวันดี ซึ่งสมิงทอตั้งให้ไปซัดตาทัพพม่าที่เมืองเจกอง ไต่เมืองแปรเป็นระยะทางประมาณ 2 วัน เมื่อเห็นว่าสมิงทออยู่เป็นนายหนีเข้าประเทศไทยไปแล้ว เกรงว่าพระยาหงสาวดีคนใหม่จะคิดทำร้ายพวกตน เพราะเป็นขุนนางของสมิงทอ จึงชวนกันอพยพครอบครัวพร้อมด้วยบรรดานายทัพนายกองที่เห็นชอบด้วย เดินทางมาทางตะวันออกมาทางปลายแดนเมืองตองอูเข้าไปในเมืองเชียงใหม่ ครั้วรามัญที่อพยพมาในคราวนั้นประมาณ 400 เศษ พระเจ้าเชียงใหม่จึงแจกเสบียงให้แล้วส่งครัว

¹ พวกเกวกะเหรี่ยง (Gwe Karens) นี้ ในพงศาวดารของไทยเรียก พวกเขม-
กวย ส่วนพวกเกวชาน (Gwe Shans) นั้น ในพงศาวดารพม่าฉบับหอแก้วเรียก เกว

² Hall, A History of South-East Asia, p. 362-363; Harvey, op.cit. p. 208-212.

³ Desai, op.cit., p. 85.

รามัญลงไปเมืองตาก เจ้าเมืองตากจึงมีหนังสือลงไปให้ทราบบังคับมณฑลพระกรุณา จึงมีรับสั่งให้ส่งครัวมอญทั้งหมดลงไปกรุงศรีอยุธยา¹

ครั้งถึงเดือนตุลาคม พ.ศ. 2295 พม่าก็กลับเป็นฝ่ายตีโต้กลับมา ทำให้มอญต้องคอย ๆ ถอนตัวจากดินแดนที่ยึดได้ในพม่าตอนบน จนในที่สุด พ.ศ. 2297 พระเจ้าอลองพญาแห่งพม่าก็สามารถยึดพม่าตอนบนได้ทั้งหมด และในปีรุ่งขึ้นก็ยึดได้พม่าตอนกลาง หลังจากที่ยึดร่างกุ้งและสิเรียมซึ่งเป็นเมืองท่าสำคัญได้ใน พ.ศ. 2298 และ 2299 ตามลำดับแล้ว พม่าก็ยกกองทัพขึ้นไปล้อมหงสาวดีใน พ.ศ. 2300 ขณะนั้นในเมืองหงสาวดีอดัดเสบียงอาหาร พระยาหงสาวดีเห็นผู้คนออกอยากหนักเข้าก็ลอบให้พระสังฆราชาออกไปเจรจาชอมน้อมต่อพม่าพร้อมกับจะส่งธิดาออกไปถวายพระเจ้าอลองพญาด้วย ครั้นเมื่ออุปราชและพระยามอญอื่น ๆ ทราบความนี้เข้าก็พากันขัดเคืองและถือว่าพระยาหงสาวดีที่ทำการโดยไม่ปรึกษา และถึงขั้นที่จะให้ลอบไป อุปราชาคาดว่าพม่าคงจะกำลังประมาทเพราะเห็นว่าพระยาหงสาวดียอมอ่อนน้อมและได้พักรบมา 3 วัน จึงให้ยกกองทัพเข้าปล้นค่ายพม่าในเวลากลางคืน ฆ่าฟันพม่าในค่ายข้างหน้าล้มตายไปมาก แต่ในไม่ช้าพม่ากองอื่น ๆ ก็พากันออกมาช่วยรบพุ่งจนพวกมอญแตกกลับเข้าเมืองแล้วพม่าก็กลับเข้าล้อมเมืองไว้อีกครั้งหนึ่งและตีได้ในปีนั้น พระเจ้าอลองพญาจึงให้จับ

¹ประชุมพงศาวดาร, เล่ม 2 "พงศาวดารมอญพม่า" หน้า 82-83 แต่ในพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา กล่าวถึงการอพยพของพระยารามัญทั้ง 3 ว่าเข้ามาหลังจากที่พม่าตีเมืองอังวะกลับคืนได้แล้ว (เดือนมกราคม พ.ศ. 2297 - Hall, Burma p. 78) และมอญต้องถอยร่นลงมาตามลำน้ำอิรวดี พระยารามัญทั้ง 3 เห็นว่าพม่ามีกำลังมากนัก และฝ่ายมอญคงจะสู้ไม่ได้ ต้องเสียดหงสาวดีแก่พม่าอย่างแน่นอน จึงพาสมัครพรรคพวกจำนวน 400 เศษหนีออกจากกองทัพ อพยพเข้าสู่ไทยทางด่านเมืองตาก สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ข้าหลวงออกไปรับครัวรามัญเข้ามายังพระนคร (ประชุมพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา, เล่ม 2 หน้า 225).

บรรดาความอยู่ทั้งชายหญิงไม่ว่าจะเป็นไพร่ผู้ทั้งเด็กและคนแก่ ตลอดจนพระสงฆ์เอาไปเป็น
 เสดล เพราะชักเคื่องว่ามอญไม่มีความสัตย์ แล้วให้เผาเมืองหงสาวดี พวกมอญพยายาม
 ที่จะหนีให้พ้นเงื้อมมือพม่า บ้างก็ชนกันตาย บ้างก็ถูกไฟเผา พวกที่หนีได้ทันก็พากันอพยพ
 เข้าสู่ประเทศไทย¹ นอกจากนี้ ยังมีมอญเมืองเมาะตะมะไตพากันอพยพครอบครัวประมาณ
 1,000 เศษ หนีมายังเมืองทวาย หลังจากที่ได้รับข่าวพม่าได้หงสาวดีแล้ว เมืองทวายมี
 ใบบอกมายังกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรดให้ข้าหลวงออกไปรับเข้ามายัง
 กรุงศรีอยุธยา²

ในขณะที่พระเจ้าอลองพญากำลังปราบปรามมอญอยู่ที่หงสาวดีนั้น พวกเกว (Gwe)
 ก็ลุกฮือขึ้นอีก ได้ยกเข้าโจมตีทางเหนือของประเทศไทยใหญ่ ดังนั้นหลังจากที่ปราบมอญเรียบ-
 ร้อยแล้ว ในฤดูหนาวปี พ.ศ. 2301 พระเจ้าอลองพญาได้ส่งกองทัพไปปราบพวกเกว
 ทางเหนือ ขณะเดียวกันพระองค์ก็ได้เสด็จยกกองทัพไปที่พวกกะแซ เมืองมณีปุระ ซึ่งก่อ
 การก่อกวนเข้าปล้นสะดมพม่าอยู่เนือง ๆ ในขณะที่พม่าทำการปราบปรามเมืองต่าง ๆ
 อยู่ ทำให้พม่าต้องสู้ศึกหลายด้าน พวกมอญจึงถือโอกาสที่พม่าวุ่นวายอยู่กับพวกกะแซและ
 เกวก่อการกบฏ ได้ชักชวนพม่าที่ไปปกครองเมืองต่าง ๆ ของมอญและขับไล่อุปราชพม่า
 ที่ครองหงสาวดี พระเจ้าอลองพญาจึงรีบยกกองทัพกลับมาวางกั้ว แต่ปรากฏว่ากอง
 ทหารที่นั่นได้ปราบปรามพวกกบฏเรียบร้อยแล้ว พวกมอญเกรงภัยที่จะได้รับจากพระเจ้า
 อลองพญา จึงพากันอพยพเข้าสู่ประเทศไทยอีกครั้งหนึ่ง³

¹Harvey, op. cit., pp. 233-235; สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 5, เรื่องเดิม, หน้า 310-312.

²พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา, เล่ม 2 หน้า 257-258.

³Hall, Burma, pp. 85-86, 89; A History of South-East Asia, pp. 387-388.

จะเห็นได้ว่า ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศนี้ มีมอญอพยพเข้ามา
หลายคราวมากบ้างน้อยบ้าง สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศทรงมีความยินดีและเต็ม
พระทัยในการต้อนรับพวกมอญอพยพอย่างยิ่ง ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากในรัชกาลของพระองค์
เป็นระยะเวลาที่ไทยประสบกับการขาดแคลนกำลังคน ซึ่งเป็นแรงงานสำคัญสำหรับงาน
ราชการและงานทั่วไป ทั้งในยามสงบและยามศึก ดังปรากฏในจดหมายเหตุต่าง ๆ ว่า
เมื่องานพระศพเจ้าฟ้ากรมหลวงโยธาเทพ พระราชธิดาสมเด็จพระนารายณ์ ชาคนเข้า
กระบวนแห่ อยู่ 60 คน ถึงกับต้องนำความขึ้นกราบบังคมทูล สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรม-
โกศจึงโปรดให้ยืมคนล้อมพระราชวังไปเข้ากระบวนแห่ และอีกครั้งหนึ่งเมื่อคราวเสด็จ
ไปนมัสการพระพุทธบาท ปรากฏว่าพวกจีนประมาณ 300 คนยังอาจเข้าปล้นพระราชวัง
หลวง¹ เหตุการณ์ดังกล่าวแสดงว่าไพร่พลในกรุงศรีอยุธยาเวลานั้นน้อย ซึ่งมีสาเหตุมาจาก
ศึกกลางเมืองระหว่างพระเจ้าบรมโกศกับเจ้าฟ้าอภัย เจ้าฟ้าปรเมศวร์ ก่อนที่พระเจ้า
บรมโกศจะขึ้นเสวยราชสมบัตินับเป็นศึกกลางเมืองที่ใหญ่กว่าครั้งก่อน ๆ ที่เคยปรากฏใน
กรุงศรีอยุธยา บรรดาข้าราชการและบ่าวไพร่ของฝ่ายที่แพ้สงครามถูกกำจัดมากกว่า
ครั้งใด ๆ พวกที่รอดพ้นจากการถูกกำจัดก็พากันหลบหนีไปทำให้พระนครอ่อนกำลังลง
ดังนั้นการอพยพของพวกมอญในรัชกาลนี้จึงเท่ากับเป็นการเพิ่มพูนกำลังในกรุงศรีอยุธยา
ขณะเดียวกันก็เป็นการตัดกำลังฝ่ายพม่า ซึ่งแม้ว่า เรื่องนี้จะมีใจมุ่งหมายสำคัญของการ
รับพวกมอญอพยพ เพราะเหตุการณ์ในประเทศพม่าที่ได้ทราบจากพวกมอญนี้เข้ามาเป็น
ระยะ ๆ ทำให้ไทยชะล่าใจกับความอ่อนแอและศึกภายในของพม่า โดยไม่ได้คิดว่าพม่า
จะสามารถฟื้นตัวได้อย่างรวดเร็ว และเข้ารุกรานไทยในทันทีที่ตั้งตัวได้²

¹ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงทราบข่าว, เรื่องเดิม, หน้า 299-300.

² ปรากฏว่าพม่าสามารถถล่มแกนครไทยเข้ามาได้โดยง่าย จึงคิดที่จะตีหัวเมือง
ของไทยก่อนเข้ามา จนในที่สุดก็เข้ามาถึงกรุงศรีอยุธยา โดยไม่ได้รับการต้านทานจาก
ไทย ซึ่งนำไปสู่การเสียกรุงครั้งที่ 2 ใน พ.ศ. 2310.

ในสมัยอยุธยา นี้ นอกจากการอพยพครั้งสำคัญ ๆ ดังได้กล่าวมาข้างต้นแล้ว สันนิษฐานว่าในระหว่างการอพยพครั้งเหล่านั้น คงจะมีการอพยพครั้งย่อย ๆ กระเด็นกระสายเข้ามาอยู่เรื่อย ๆ โดยไม่มีการบันทึก เนื่องจากสิ้นราชวงศ์ของอู พม่ามีนโยบายในการปกครองมอญอย่างกตัญญู ทั้งยังมีการเกณฑ์แรงงานอยู่เกือบตลอดเวลา และในสมัยพระเจ้าอลองพญาพม่าก็มีนโยบายปราบปรามมอญ ดังได้กล่าวมาแล้ว จึงน่าจะเป็นไปได้ว่า เมื่อใดที่มอญไม่สามารถทนการบีบบังคับได้ก็พากันอพยพเข้ามา

การอพยพในสมัยกรุงธนบุรี

หลังจากที่สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงกู้เอกราชได้สำเร็จแล้ว ทรงตั้งราชธานีขึ้นที่กรุงธนบุรี และรวบรวมกำลังทำการขยายพระราชอาณาเขตออกไปจนถึงแดนพม่าทางเหนือ เมื่อพม่าเห็นไทยเข้มแข็งขึ้นและปลัดท้าวเป็นอิสระก็พยายามจะมาปราบไทย แต่เนื่องจากกำลังมีศึกติดพันกับจีนจึงชะงักอยู่ จนกระทั่งเสร็จศึกแล้ว พระเจ้ามังระ (Hsinbyushin พ.ศ. 2306-2319) ก็คิดการที่จะมาตีกรุงธนบุรี การเตรียมเพื่อการสงครามครั้งนี้เป็นสาเหตุที่นำไปสู่การอพยพครั้งใหญ่ของมอญ ในสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี (พ.ศ. 2310-2325) พระเจ้ามังระทรงตั้งใจจะตีกรุงธนบุรีให้ยับเยินเช่นเดียวกับกรุงศรีอยุธยาใน พ.ศ. 2310 คงจะเห็นได้ว่าพม่าเตรียมจะใช้ยุทธวิธีแบบเดียวกับครั้งตีกรุงศรีอยุธยา คือให้กองทัพยกเข้ามาเป็น 2 ทาง ทางเมืองเชียงใหม่ทางหนึ่ง กับทางด่านพระเจดีย์ 3 องค์อีกทางหนึ่ง แล้วให้ลงมาสมทบตีกรุงธนบุรีพร้อมกัน¹

พระเจ้ามังระสั่งให้ไปสุพล่าเป็นแม่ทัพไปตั้งที่ เชียงใหม่คอยป้องกันมิให้ไทยยกไปตี ถ้วยทราบข่าวว่าสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีจะยกกองทัพขึ้นไปตี เชียงใหม่ ส่วนทัพที่จะยกเข้าทางด่านเจดีย์ 3 องค์นั้น พระเจ้ามังระให้ปะกันหฺวันเจ้าเมืองพุกามซึ่งได้

¹ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงพระราชพงศาวดาร, เรื่องเดิม, หน้า 445.

เลื่อนเป็นเจ้าเมืองเมาะตะมะเป็นแม่ทัพไปเตรียมการตั้งแต่ พ.ศ. 2316 ปะกันหฺนุน ได้เกณฑ์มอญตามหัวเมืองที่คอคแดนไทย 3,000 คนให้แพกจจากับทหารพม่า 500 คน คุมมาทำทางที่จะยกกองทัพเข้าทางคานเจดีย์ 3 องค์ และตั้งยุ้งฉางวางเสบียงไว้ตาม ระยะทางตั้งแต่เชิงเขาบรรทัดในเขตพม่า ซึ่งเป็นทางกันดารมาจนถึงตำบลสามสบ ทำ ดินแดงในเขตไทย เพื่อว่ากองทัพจะได้ไม่ตองขนเสบียงในช่วงนี้ มอญที่ถูกเกณฑ์มาทำ งานคราวนั้นมาด้วยความจำใจโดยมีพระยามอญเป็นหัวหน้ามาด้วย 4 คน คือ พระยาเจ้า เจ้าเมืองเตรินหรืออัครัน หัวหน้าใหญ่ พระยาอุ ตละเสียง และตละเกล็บ ในขณะที่ มอญพวกนี้ทำทางอยู่ในบ้าน ที่เมือง เมาะตะมะปะกันหฺนุนก็เกณฑ์มอญเข้ากองทัพอีกพวก หนึ่ง มอญที่ไม่พอใจพากันหลบหนี พม่าจึงตามจับคนในครอบครัวมาเป็นตัวจ่านำ แด ไปจับถูกลูกหลานญาติพี่น้องของพวกมอญทำทางเข้าด้วย และได้้นำตัวไปขังรอการลงโทษ ทำให้ได้รับความเดือดร้อนกันทั่วไป ครั้นพวกมอญทำทางทราบเข้าก็พากันโกรธแค้น จึง พรวมใจกันทั้งนายและไพร่จับแพกจจากับทหารพม่าฆ่าเสียทั้งหมดที่ทำดินแดง แล้วยกกองทัพกลับไป มีมอญตามหัวเมืองที่รู้ข่าวพากันเข้าเป็นพวกด้วยมาก พระยาเจงเห็นมีกำลัง มากพอก็ยกไปตีเมือง เมาะตะมะในเวลากลางคืน พวกพม่าไม่ทันรู้ตัว คิดว่ากองทัพไทย ยกไปตีก็พากันทิ้งเมืองหนีไปร้างกุง หลังจากได้เมืองเมาะตะมะแล้วพวกมอญก็ ได้เกลี้ยกล่อมผู้คนในเมือง เมาะตะมะและหัวเมืองใกล้เคียงให้เข้ามาเป็นพวกด้วยเพื่อตีชิง เอาเมืองมอญทั้งปวงคืนมา ครั้นพระยาเจงมีรีพลเป็นกองทัพใหญ่แล้ว ได้ยกไปตีเมือง สะโคงและหงสาวดี แล้วจึงยกเลยไปตีเมืองร้างกุง ได้รับความพิศพันกันที่ร้างกุง แต่ปรากฏ ว่าพระเจ้ามังระให้อะแซหฺนุก แม่ทัพใหญ่ของพม่าลงมาปราบ พวกมอญสู้ไม่ได้ก็แตกหนี ลงมา ในขณะที่นั้นเป็นเวลาเดียวกับที่สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีกำลังประชุมทัพอยู่ที่เมือง ทาก จะยกไปตีเชียงใหม่ ทรงมีพระราชดำริว่า มอญเสียที่แกพม่าเช่นนี้คงจะต้องพากัน อพยพหนีเข้ามาพึ่งไทยเหมือนครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นแน่ ขณะเดียวกันพม่าก็เห็นจะต้อง ยกกองทัพเข้ามาในไม่ช้า ฉะนั้นจึงจำเป็นที่จะเร่งตีเชียงใหม่ให้ไต่ก่อนที่พม่าจะยกเข้า มา โปรดให้เจ้าพระยาจักรีเป็นแม่ทัพใหญ่คุมกองทัพหัวเมืองเหนือยกขึ้นไปตี เชียงใหม่

กับเจ้าพระยาสุรสีห์ ส่วนกองทัพหลวงนั้นตั้งรอฟังข่าวเมืองเมาะกะมะอยู่ที่เมืองตาก¹
ปรากฏว่ามอญที่อพยพเข้ามาในครั้งนี้มีหลายพวก และมาทางเมืองตากและทางคาน
เจดีย์ 3 องค์

① พวกแรกอพยพเข้ามาทางคานเมืองตาก ในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2317 ก่อนที่
สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีจะเสด็จยกกองทัพหลวงจากบ้านระแหง เมืองตากขึ้นไปสมทบกับ
กองทัพเจ้าพระยาจักรี ซึ่งได้เมืองนครลำปางแล้ว ครั้นมอญที่อพยพเข้ามาครั้งนี้มีสิ่ง
สุร่ายกลันเป็นหัวหน้า ได้เข้าเฝ้าสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีและกราบทูลให้ทรงทราบว่า
มอญเสียที่พม่า แยกหนีมาจากร่างกุ้ง กำลังอพยพครอบครัวจะเข้ามาอยู่ในประเทศไทยอีก
จำนวนมาก เพราะอะแซหุ่นกียกกองทัพติดตามลงมา สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีจึงโปรด
ให้เตรียมพลไปคอยรับครัวมอญทั้ง 2 ทาง คือ ให้พระยาอมราช (แขก)คุมกองทัพไปตั้ง
กักด่านที่ตำบลท่าคินแดง แขวงเมืองท่าขนุนในลำน้ำไทรโยค คอยรับครัวมอญที่จะเข้ามา
ทางคานเจดีย์ 3 องค์ทางหนึ่ง และให้พระยากำแหงวิชิตคุมกองทัพอยู่ที่บ้านระแหง คอย
รับครัวมอญที่จะเข้ามาทางคานเมืองตากอีกทางหนึ่ง แล้วจึงเสด็จยกกองทัพขึ้นไปยังเมือง
เชียงใหม่²

② พวกที่สองอพยพเข้ามาทางบ้านนาเกาะคอกเหล็ก แขวงเมืองตาก หลังจาก
สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีเสด็จจากบ้านระแหงไปถึงเมืองลำพูนแล้ว สุวรรณทเวกับ
ทามมวย ซึ่งเป็นผู้คุมครัวมอญเข้ามาในครั้งนี้ได้ให้การว่า ใ้ครอบครัวออกมาด้วยกันประมาณ
1,000 เศษ แต่พมาคามมาทันที่ตำบลอุวาว จึงเกิดการต่อสู้กัน พวกมอญได้ฆ่าแม่ทัพพม่า
ตายแล้วพากันหนีมายังเมืองตาก³

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 447-449.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 454-455.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 457.

* ③ อีกพวกหนึ่งมาทางด่านเจดีย์ 3 องค์ มีจำนวนผู้อพยพมากกว่าทางอื่น โดยมีพระยามอญที่เป็นหัวหน้าในการกบฏต่อพม่าทั้ง 4 คน คือ พระยาเจ่ง พระยากลางเมือง ตะเสียง ตะเถล็บ เป็นผู้คุมเข้ามา ได้มาถึงกรุงธนบุรีในขณะที่สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรียังประทับที่เมืองตาก รอฟังข่าวกองทัพพระยาเก่าแห่งวิชิตซึ่งออกไปสกัดกองทัพพม่าที่ยกตามคร้วมอญเข้ามาทางด่านแม่ละเมา¹

เมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีเสด็จกลับแล้วได้มีรับสั่งให้คร้วมอญที่เข้ามาในครั้งนั้นทั้งหมดไปตั้งภูมิลำเนาอยู่ที่ปากเกร็ด แขวงเมืองนนทบุรี และสามโคก แขวงเมืองปทุมธานี ทรงตั้งพระยาบำเรอภักดิ์กรุงเก่าซึ่งเป็นเชื้อสายมอญให้เป็นพระยารามัญวงศ์ มียศเสมอจตุสดมภ์หรือที่เรียกกันว่าจรัลมอญ เป็นหัวหน้าควบคุมดูแลกองมอญทั่วไป ส่วนพระยามอญและพวกหัวหน้าก็ทรงตั้งให้มียศศักดิ์เป็นข้าราชการทุกคน ดังปรากฏในหนังสือพระราชพงศาวดารว่า ตะเถล็บได้เป็นพระยาพระราม และสมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพทรงสันนิษฐานต่อไปว่า พระยาเจ่งผู้เป็นนายใหญ่อาจจะได้เป็นพระยาเกียรติ ซึ่งคู่กับพระยาพระรามในตำแหน่งมอญ² ส่วนพระยามอญอีก 2 คน คงจะได้เป็นตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่งในกองมอญ มอญที่อพยพเข้ามาในครั้งนี้มีทั้งหมดประมาณ 3,000 เศษ³

ส่วนกองทัพที่อะแซหุุ่นกส่งเข้ามาตามจับพวกมอญที่หนีเข้ามาประเทศไทยทางด่านเจดีย์ 3 องค์ ก็ถูกกองทัพไทยตีแตกกลับไปและจับไว้เป็นเชลยจำนวนมาก

สันนิษฐานว่าการอพยพของพวกมอญจำนวนหลายพันคนในครั้งนี้น่าจะเป็นที่ปิติยินดีแก่สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีอย่างมาก เช่นเดียวกับในรัชกาลก่อน ๆ เพราะเท่ากับ

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 463.

² สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ, "ประวัติต้นสกุลคชเสนี" ในหนังสือลำดับสกุลคชเสนีและเล่ห์สุทธิ (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพนายมงคล คชเสนี, พระนคร: ทางหุ้นส่วนจำกัด ก.ศิริสาร, 2509), หน้า 14-15.

³ Harvey, *op. cit.*, p. 259.

เป็นการคัดกำลังพม่าซึ่งเตรียมจะมาโจมตีไทยอยู่แล้วทันทีที่มีโอกาส ขณะเดียวกันใน
 ระยะนั้นไทยเพิ่งฟื้นตัวจากการร้ยของพม่าและยังมีกำลังน้อย เนื่องจากถูกพม่าฆ่าฟันล้ม
 ตายในสงครามคราวเสียกรุงและที่เหลือก็ถูกกวาดต้อนไปเป็นเชลย ยิ่งไปกว่านั้นคนไทย
 ส่วนมากยังหลบหนีซ่อนเร้นอยู่ตามป่าเขาและหัวเมือง เพราะเกรงกลัวอำนาจของพม่า
 ดังนั้นมอญที่อพยพเข้ามาครั้งนี้จึงเป็นกำลังสำคัญในการต่อสู้กับพม่า ดังจะเห็นได้ว่า ใน
 คราวรบศึกพม่าที่บางแก้ว พ.ศ. 2317¹ มีมอญอพยพในครั้งนี้รวมอยู่ในกองทัพด้วย
 ปรากฏชื่อทะเลกลับว่าเป็นผู้ออกไปเจรจากับขุยกงหวุ่นแม่ทัพพม่าให้ออกมาอ่อนน้อม
 และโดยเฉพาะในสงครามคราวอะแซหวุ่นกี้ตีหัวเมืองเหนือก็มีปรากฏในพงศาวดารว่า
 มีมอญกองพระยาเจง กองพระยากลางเมือง และกองพระยารามัญงศ์ร่วมในการทำ
 สงครามด้วย²

การอพยพในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ มีมอญอพยพเข้ามาครั้งใหญ่ครั้งหนึ่งในรัชสมัยของ
 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เป็นจำนวนมากถึง 40,000 คน³

สาเหตุที่ทำให้มอญพากันอพยพเข้ามาอย่างมากมาภายในครั้งนั้นก็เพราะไม่สามารถ
 ทนการกดขี่เบียดเบียนจากพม่าได้ กล่าวคือ พระเจ้าปดุง (Bodawpaya พ.ศ. 2325-
 2362) ให้จัดการสร้างพระมหาธาตุขึ้นที่เมืองเมงกุนองคหนึ่ง ให้เป็นพระเจดีย์สถานที่
 ใหญ่ที่สุดในโลก โปรดให้เกณฑ์ผู้คนพลเมืองในหัวเมืองทั้งพม่าและรามัญตลอดจนเมือง

¹ ถ้านับอย่างปัจจุบันจะเป็น พ.ศ. 2318.

² สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาถนอมทิพย์, ไทยรบพม่า, หน้า 475, 501, 503-504.

³ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาถนอมทิพย์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์
 รัชกาลที่ 2, เล่ม 1 (พระนคร: คุรุสภา, 2505), หน้า 227.

ประเทศราชต่าง ๆ มาลัดเปลี่ยนเวรในการสร้างพระมหาธาตุ โดยให้มีคนทำงาน
ประจำครบเป็นจำนวน 10,000 เสมอ¹ เป็นเหตุให้ไพร่พลได้รับความเดือดร้อน ไม่มี
เวลาทำมาหากินและยังต้องจากบ้านเรือนและครอบครัว นอกจากนี้ ในหัวเมืองมอญ
พระเจ้ากรุงไค้ตั้งขุนศึกคนหนึ่งให้มาเป็นเจ้าเมืองเมาะตะมะ แทนที่จะปกครองพลเมือง
อย่างยุติธรรม ขุนศึกกลับทำเนิการชุกครัดและเบียดเบียนชาวมอญให้ได้รับความเดือดร้อน
ต่าง ๆ เป็นต้นว่า ให้พวกของตนไปกวาดซื้อข้าวเปลือกชาวเมืองในราคาต่ำ เพื่อนำ
ไปขายที่วังกรุงซึ่งกำลังอยู่ในภาวะข้าวแพง ทว่าการเรียไรเก็บเงินจากชาวเมืองทุกครัว
เรือนตามอำเภอใจ และยังเกณฑ์ชาวเมืองตัดกิ่งตัดกระดานต่อเรือ เพื่อบรรทุกสินค้าไป
ขายยังเมืองต่าง ๆ นอกจากนี้แล้วบรรดาชาติพี่น้องและบุตรของขุนศึกซึ่งขุนศึกแต่งตั้ง
ให้มีตำแหน่งบังคับว่ากล่าวตำบล อำเภอต่าง ๆ ก็ยังรวมมือกันกอบโกยผลประโยชน์ใส่
ตัวโดยไม่คำนึงถึงความเดือดร้อนของชาวเมืองเลย²

อย่างไรก็ตาม แม้จะได้รับความเดือดร้อนมากเพียงใด มอญก็ไม่มีกำลังพอที่จะ
ต่อสู้ขับไล่ออกไปได้ มอญที่เป็นเจ้าเมืองชั้นเมืองเมาะตะมะ และกรมการหลายคนมี
สมิงสอดเบาเป็นหัวหน้า จึงปรึกษาร่วมกันว่าจะอพยพครอบครัวสมัครพรรคพวกเข้ามา
พึ่งพระบารมีเจ้ากรุงสยาม สมิงสอดเบาได้มีหนังสือฉบับเข้ามาแจ้งแก่พระยากาญจนบุรี
เมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. 2357 พระยากาญจนบุรีบอกหนังสือสมิงสอดเบาเข้ามายัง
กรุงเทพฯ จึงโปรดให้พระยากาญจนบุรีมีหนังสือตอบไปว่า ถ้ามอญเดือดร้อนก็ให้อพยพ
เข้ามาจะทรงพระกรุณารับเป็นที่พึ่ง ให้พวกมอญได้อยู่ในพระราชอาณาจักรอย่างผาสุก
ตั้งนั้นใน พ.ศ. 2358 มอญเมืองเมาะตะมะถูกพมามากชนัดเข้าก็พร้อมใจกันเป็นกบฏ

¹ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงราชทานภาพ, ไทยรบพม่า, หน้า 662.

² หอสมุดแห่งชาติ, เอกสารตัวเขียน สมุทไถคำ รัชกาลที่ 2 จ.ศ. 1177
เลขที่ 7 เรื่อง "คำให้การสมิงอินจันกรมมอญเรื่องในเมืองมอญพม่าเบียดเบียน".

จับเจ้าเมืองกรมการพม่าฆ่าเสีย แล้วพากันอพยพเข้ามายังประเทศไทย¹

มอญที่อพยพเข้ามาในคราวนี้มีจำนวนมากและมาด้วยกันหลายทาง คือ ทางด่านเมืองตาก ทางเมืองอุทัยธานี แต่ส่วนใหญ่จะมาจากทางด่านพระเจดีย์ 3 องค์ เข้าแขวงเมืองกาญจนบุรี ครั้นเมื่อทรงทราบข่าวครว้มอญอพยพเข้ามา พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยโปรดให้กรมพระราชวังบวรสถานมงคลเสด็จขึ้นไปคอยรับครว้มอญที่เมืองนนทบุรี ให้จัดจากและไม้สำหรับปลูกสร้างบ้านเรือนและนำเสียบียงอาหารของพระราชทานขึ้นไปด้วย ทางเมืองกาญจนบุรีก็โปรดให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้ามงกุฎกุมไพร์พลสำหรับป้องกันครว้มอญและเสียบียงอาหารของพระราชทานออกไปรับครว้มอญ โดยมีเจ้าฟ้ากรมหลวงพิทักษ์มนตรี เป็นผู้ใหญ่เสด็จกำกับไปด้วย ส่วนทางเมืองตากนั้นโปรดให้เจ้าพระยาอภัยภูธรที่สมุหนายกเป็นผู้ขึ้นไปรับครว้มอญ ครว้มอญที่อพยพเข้ามาครั้งนี้ได้รับพระบรมราชานุญาตให้ไปตั้งภูมิลำเนาอยู่ในแขวงเมืองปทุมธานี เมืองนนทบุรี และเมืองนครเขื่อนขันธ์ และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าตั้งสมิงสอดเบาที่เป็นหัวหน้าให้เป็นพระยารัตนจักร บรรดานายรามัญที่เป็นผู้ใหญ่และมียศอยู่ในเมืองเดิมก็โปรดเกล้าตั้งให้เป็นพระยาทุกคน²

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์นี้ยังมีการอพยพครั้งเล็ก ๆ อีกครั้งหนึ่งในตอนต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว กล่าวคือ ในขณะที่ยังตั้งภูมิลำเนาอยู่ที่เมืองนนทบุรี พวกรามัญที่อยู่ในกรุงเทพฯ ได้เรียนทูลเสนาบดีให้กราบบังคมทูลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวขอยกกองทัพออกไปกวาดต้อนครอบครัวญาติพี่น้องที่ยังอยู่ในเมืองมอญเข้ามาไว้ในพระนคร จึงโปรดเกล้าให้เจ้าพระยามหาโยธา (ทอเรียะ) กุมกองทัพรามัญยก

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาถนอมทิพย์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2, หน้า 226.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 226-227.

ออกไปรับครัวมอญเข้ามา¹ แต่การอพยพครั้งนี้ไม่มีรายละเอียดที่แน่นอนเกี่ยวกับจำนวนคนที่เข้ามา สันนิษฐานว่าคงจะมีจำนวนไม่มาก และไปรื้อให้ไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่เมืองนครเขื่อนขันธ์² เพราะอยู่ใกล้พระนครและเป็นบริเวณที่มีมอญอยู่จำนวนมาก

นโยบายของรัฐบาลในการปกครองชาวมอญอพยพ

ชาวมอญที่อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทย ไม่ว่าจะโดยการอพยพเข้ามาเอง หรือถูกกวาดต้อนเข้ามาได้รับการต้อนรับและเลี้ยงดูเสมอหน้ากันเทียบเท่ากับพลเมืองไทย ใ้รับพระราชทานที่ดินให้ตั้งบ้านเรือนและประกอบอาชีพตามอัธยาศัยไม่ว่าจะเป็นการเกษตรกรรมหรือการค้า ตลอดจนบางคนที่มีสมัครใจจะรับราชการ ก็ไปรื้อเกล้าฯ แต่งตั้งให้มีตำแหน่งและยศศักดิ์ต่าง ๆ กัน เช่น พระยาเกียรติ พระยาพระราม เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า นโยบายการปกครองของรัฐบาลไทยที่มีต่อชาวมอญอพยพ ไม่ว่าจะเป็นสมัยอยุธยาหรือรัตนโกสินทร์ก็ไม่ต่างกัน กล่าวคือ โดยปกติรัฐบาลจะจัดให้อยู่รวมกันในหมู่บ้านของตน เช่น หมู่บ้านมอญที่สามโคก ปากเกร็ด นครเขื่อนขันธ์ เป็นต้น และตั้งผู้นำชาวมอญที่ได้รับความนิยมนับถือในหมู่บ้านของตนให้เป็นหัวหน้าดูแลว่ากล่าว รัฐบาลติดต่อกับชาวมอญโดยผ่านหัวหน้าเหล่านั้น ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลตลอดจนขุนนางไทยกับพวกมอญในระยะแรกจึงมีน้อย เพราะรัฐบาลมิได้เข้าไปปกครองโดยตรง³ ผู้ที่ได้รับเลือกให้เป็นหัวหน้าในแต่ละชุมชนจะได้รับการแต่งตั้งให้มีตำแหน่งและยศศักดิ์

¹ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 62 (เล่ม 35) "เรื่องทูตฝรั่งเศสมายังกรุงรัตนโกสินทร์" (พระนคร: ศุภสภา, 2506), หน้า 148-149.

²Henry Burney, Burney Papers, Vol. I (Bangkok: Printed by order of the Vajiranana National Library, 1910), p. 276.

³Brian L. Foster, "Ethnic Identity of the Mons in Thailand," JSS, Vol. 61, pt. 1, 1973, p. 210.

ลดหลั่นกันลงมาและให้ไปขึ้นกับหัวหน้าใหญ่ที่จักรีมอญ ซึ่งเป็นผู้ควบคุมกองมอญทั้งหมดในประเทศไทย เช่น พระยารามัญวงศ์ ซึ่งมียศเสมอจตุสดมภ์ในสมัยกรุงธนบุรี หรือ เจ้าพระยามหาโยธา จางวาง คักคินา 3,000 ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์¹ วิธีการตั้งผู้นำคนกลุ่มน้อยในประเทศไทยให้เป็นหัวหน้าปกครองพวกเดียวกันดังกล่าว เป็นนโยบายของรัฐบาลไทยที่ใช้มานานตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ดังจะเห็นได้ว่า นอกจากจักรีมอญซึ่งเป็นหัวหน้าพวกมอญแล้วยังมีตำแหน่งหัวหน้าชนชาติอื่น ๆ อีก เช่น พระยาไชฎีกราชเศรษฐี หัวหน้าชาวจีน พระยารุฬาราชมนตรีหัวหน้าพวกแขก และออกญาเสนาภิมุขหัวหน้าชาวญีปุ่น เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อเป็นการผูกนำใจชาวต่างชาติที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารให้โคจรแลทุกขุสขกันเอง เพราะสามารถเข้าใจกันได้ง่ายและดีกว่าที่ไทยจะเข้าไปรวบอำนาจการปกครองไว้เอง

นอกจากนี้รัฐบาลไทยยังอนุญาตให้ชาวมอญได้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาตามวินัยปฏิบัติของตนซึ่งแตกต่างไปจากไทยเล็กน้อย ตลอดจนสามารถปฏิบัติกิจกรรมตามชนบ ประเพณีและความเชื่อของตน เช่น การนับถือผี และการฉลองเทศกาลต่าง ๆ เป็นต้นว่า สงกรานต์ ออกพรรษา ประเพณีต่าง ๆ ได้มีการปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งจะพบได้ในหมู่บ้านมอญบางแห่ง แต่อาจจะมีการเปลี่ยนแปลงจากเดิมไปบ้างเล็กน้อย ส่วนเรื่องภาษานั้นรัฐบาลก็ไม่ได้บังคับให้หันมาใช้ภาษาไทยแต่เพียงภาษาเดียว แต่ให้ใช้ภาษาเดิมได้ตามใจสมัคร ภาษามอญจึงยังคงมีใช้กันอยู่ในปัจจุบันตามวัดมอญ และในหมู่บ้านมอญ แม้ว่าจะมีภาษาไทยเข้าไปปะปนอยู่ด้วยก็ตาม

ยิ่งไปกว่านั้น มอญที่เข้ามาอยู่ในประเทศไทยยังได้รับอนุญาตให้มีการติดต่อกับพรรคพวกญาติพี่น้องที่อยู่ในเมืองมอญ ดังจะเห็นได้ว่ามีชาวมอญในประเทศไทยขอลา

¹กฎหมายตรา 3 ดวง, เล่ม 1 (พระนคร: คุรุสภา, 2505), หน้า 302.

กลับไปเยี่ยมญาติพี่น้องที่เมืองเมะลาเล็งบ้าง เมืองทวายบ้างอยู่เนือง ๆ และพระสงฆ์
 รามัญก็ได้รับอนุญาตให้ลาออกไปนมัสการพระเจดีย์ที่ร่างกุ้งตามความศรัทธา พร้อมทั้ง
 เยี่ยมเยียนญาติพี่น้องในเมืองมอญเช่นกัน² การอนุญาตให้มีการศึกษาค้นคว้า นอกจาก
 จะมีผลทางคานาจิตวิทยาในการปกครองชาวมอญอพยพแล้ว ในขณะเดียวกันก็เป็นประโยชน์
 แก่รัฐบาลไทยทั้งทางตรงและทางอ้อม คือทำให้รัฐบาลสามารถทราบข่าวความเคลื่อนไหว
 ในประเทศพม่าด้วย

ศูนย์วิจัยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ หอสมุดแห่งชาติ, เอกสารตัวเขียน สมุดไทย รัชกาลที่ 3 จศ. 1210
 เลขที่ 159 เรื่อง "ร่างจดหมายอักษรมหาเสนาบดีไทย ถึง ผู้สำเร็จราชการเมือง
 ตะนาวศรี" และ "ร่างจดหมายอักษรมหาเสนาบดีไทย ถึง เจ้าเมืองทวาย"

² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, ใบบอกกระทรวงกลาโหม รัชกาลที่ 4 จศ.
 1221 เลขที่ 91 หน้า 206.